

บทที่ 3

หลักความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมาย อันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่นตามกฎหมายไทย

ด้วยเหตุที่บทบัญญัติความรับผิดเพื่อละเมิดของไทยนั้นได้ร่างขึ้นตามอย่างของประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน โดยกฎหมายไทยได้บัญญัติความรับผิดทางละเมิดอันเป็นหลักทั่วไปไว้ในมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยมีมาตรา 823 วรรคแรกแห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันเป็นต้นร่าง และในส่วนของมาตรา 823 วรรคสองนั้น กฎหมายไทยได้นำมาเทียบเคียงและนำมาบัญญัติไว้ในมาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น บทนี้ผู้เขียนจึงขอกล่าวถึงหลักเกณฑ์ความรับผิดทางละเมิดตามมาตรา 420 และหลักเกณฑ์การฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่นของมาตรา 422 ว่าปัจจุบันหลักกฎหมายดังกล่าวนี้ได้มีการอธิบายหรือการตีความบังคับใช้เป็นไปในแนวทางเช่นใดเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาที่จะกล่าวในบทต่อไป

3.1 หลักเกณฑ์ความรับผิดทางละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”¹ มาตรานี้เป็นหลักละเมิดทั่วไปซึ่งเป็นหลักความรับผิดในการกระทำของตนเองที่อยู่บนพื้นฐานของความผิด (Liability Based on Fault) ซึ่งความคิดที่ว่าความรับผิดทางละเมิดอยู่บนพื้นฐานของ “ความผิด” นี้ก็เนื่องมาจากในกฎหมายโรมันถือว่าความรับผิดทางละเมิดนั้นอยู่บนพื้นฐานของ “ความผิด” (fault) ซึ่งหมายถึงการจงใจ (dolus) หรือประมาทเลินเล่อ (culpa) ล่วงสิทธิของบุคคลอื่น

¹ Article 420 “A person who, wilfully or negligently, unlawfully injures the life, body, health, property or any right of another person, is said to commit a wrongful act and is bound to make compensation therefore.”

ซึ่งหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดทางละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

3.1.1 การกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ (wilfully or negligently)

การกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เป็นองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งเป็นหลักสำคัญที่จะแยกความรับผิดในทางละเมิดธรรมดา (Ordinary Liability) ออกจากความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) เพราะในความรับผิดเด็ดขาดไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบทางจิตใจข้อนี้ซึ่งหมายความว่า บุคคลที่ต้องรับผิดไม่จำเป็นต้องกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

การกระทำ หมายความว่า การเคลื่อนไหวหรือการกระทำโดยรู้สำนึกในการเคลื่อนไหวนั้น ถ้าการกระทำโดยไม่รู้สีกตัว หรือไม่รู้ผิดชอบ เช่น เป็นลม หลับละเมอ วิกัลจริต เด็กไร้เดียงสา ไม่เป็นการกระทำตามความหมายของกฎหมาย² นักนิติศาสตร์ไทยทั่วไปถือว่าการกระทำรวมถึงการงดเว้นกระทำ ซึ่งถือเป็นการกระทำอย่างหนึ่ง ซึ่งโดยปกติการงดเว้นกระทำไม่ถือว่าเป็นการกระทำละเมิด เว้นแต่เป็นการงดเว้นกระทำในเมื่อบุคคลมีหน้าที่ต้องกระทำ ซึ่งหน้าที่นั้นอาจเกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย หน้าที่เกิดจากสัญญาและหน้าที่เกิดจากความสัมพันธ์ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นระหว่างคู่กรณี

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อธิบายว่า “จงใจ” หมายถึง ความสามารถที่จะรู้ความตั้งใจของบุคคลอื่น อาการเคลื่อนไหวของบุคคลเกิดจากความตั้งใจต่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าบุคคลผู้เป็นเจ้าของอาการเคลื่อนไหว รู้ความตั้งใจที่จะทำอะไรลงไปแล้ว หากได้ทำลงไปโดยประสงค์ต่อผลอันใดหรืออาจแลเห็นผลแห่งการกระทำนั้นได้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นการกระทำโดยจงใจ³

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทัย อธิบายว่า เป็นการกระทำโดยรู้สำนึกถึงผลเสียหายที่จะเกิดจากการกระทำของตน ถ้ารู้ว่าการกระทำนั้นจะเกิดผลเสียหายแก่เขาแล้ว ก็ถือเป็นการกระทำโดย

² จิตติ ดิงศภัทัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง มาตรา 452 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2526), น.177.

³ เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้, (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510), น.775.

จงใจ แม้ผลเสียหายจะเกิดขึ้นมากกว่าที่เข้าใจ ถ้าได้ทำโดยที่เข้าใจว่าจะมีผลเสียหายอยู่บ้างแล้ว แม้จะเล็กน้อยเพียงใด ก็เป็นการกระทำความเสียหายโดยจงใจอยู่นั่นเอง⁴

การกระทำโดยจงใจ มีความหมายกว้างกว่ากระทำโดยเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 เพราะการกระทำโดยเจตนาผู้กระทำความผิดประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น เช่น ก. ชก ข. โดยเจตนาทำร้ายร่างกาย ข. ล้มลงศีรษะฟาดพื้นถึงแก่ความตาย ก. มิได้ประสงค์ต่อผลคือความตายของ ข. และได้เล็งเห็นผลว่าการกระทำของตนจะทำให้ ข. ตาย ก. จึงมีความรับผิดชอบฆ่าคนตายโดยไม่เจตนาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 290 แต่เป็นการทำละเมิดโดยจงใจอันเป็นเหตุให้ ข. ถึงแก่ความตาย เพราะ ก. ทำโดยรู้สำนึกถึงผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน แม้จะไม่ทราบว่าเกิดจากความเสียหายถึงเพียงนั้นก็ตาม ดังนั้น การกระทำโดยเจตนาจึงเป็นการกระทำโดยจงใจ แต่กระทำโดยจงใจอาจไม่เป็นการกระทำโดยเจตนาเสมอไป⁵

การกระทำโดยประมาทเลินเล่อ จึงหมายความว่าความถึงการกระทำโดยรู้สำนึก คือ เคลื่อนไหวร่างกายที่อยู่ในบังคับของจิตใจ แต่เป็นการกระทำโดยไม่จงใจ และผู้กระทำไม่ใช้ความระมัดระวังอันสมควรที่จะใช้ รวมถึงการกระทำในลักษณะที่บุคคลผู้มีความระมัดระวังจะไม่กระทำด้วย อนึ่ง การกระทำหมายความว่าความรวมถึงการงดเว้นที่จำต้องกระทำเพื่อป้องกันผลด้วย ประมาทเลินเล่อจึงรวมถึงการละเว้นที่มีหน้าที่ต้องกระทำเพื่อป้องกันความเสียหายไม่ให้เกิดขึ้นด้วย

จึงเห็นได้ว่าประมาทเลินเล่อตามกฎหมายแพ่งพอจะอนุโลมได้กับประมาทตามกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรค 4 ซึ่งบัญญัติว่า “กระทำโดยประมาท” ได้แก่ กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจำต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอ” ตามบทบัญญัตินี้ ประมาท คือ ขาดความระมัดระวังหรือมีความระมัดระวังแต่ยังไม่เพียงพอ ระดับของความระมัดระวังที่สมมุติขึ้นเพื่อใช้เป็นมาตรฐานสำหรับเปรียบเทียบเพื่อวินิจฉัยความรับผิดชอบของผู้กระทำความเสียหายนั้น ต้องเปรียบเทียบกับบุคคลที่มีความระมัดระวังตามพฤติการณ์และตามฐานะสังคม ความระมัดระวังจึงอาจแตกต่างกันไปตามพฤติการณ์แห่งตัวบุคคล ไม่นั่นเองคนที่เหมือน

⁴ จิตติ ดิงศรัทีย, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น.178.

⁵ ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2549), น.42.

ความผิดทางสัญญา ซึ่งบุคคลตกลงเข้ารับการกระทำนี้โดยสมัครใจ กฎหมายวางระดับความระมัดระวังโดยทั่วไปไว้ในระดับวิญญูชน บุคคลที่สมมติขึ้นเป็นมาตรฐานเปรียบเทียบในความผิดฐานละเมิด คือ บุคคลที่มีสภาพร่างกายอย่างเดียวกับผู้ทำความเสียหายแต่มีสติปัญญาความสามารถทางจิตใจปกติ สำหรับบุคคลในสภาพร่างกายเช่นนั้น บุคคลที่สมมุตินี้ต้องอยู่ในพฤติการณ์ภายนอกเช่นเดียวกับผู้กระทำความเสียหายด้วย⁶

3.1.2 ต้องมีการกระทำโดยผิดกฎหมาย (Unlawfully)

การกระทำซึ่งจะทำให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบละเมิดนั้นจะต้องเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายที่ว่า “โดยผิดกฎหมาย” นั้น ถ้ามีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง เช่น กฎหมายอาญาบัญญัติว่าการกระทำอันใดเป็นความผิด ก็ย่อมเป็นการกระทำผิดกฎหมายอย่างไม่มีปัญหา แต่ความรับผิดทางละเมิดไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายบัญญัติโดยชัดแจ้งว่าการกระทำอันใดถือว่าเป็นการกระทำผิดกฎหมายดังเช่นประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 โดยคำว่า “ผิดกฎหมาย” ในมาตรา 420 นี้ หมายถึง กระทำความเสียหายแก่สิทธิเด็ดขาดของบุคคล คือ ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิเด็ดขาดอย่างอื่นของบุคคลโดยไม่มีสิทธิ หรือข้อแก้ตัวตามกฎหมายให้ทำได้แล้ว ก็ถือเป็นการผิดกฎหมายอยู่ในตัว (ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “unlawfully” เช่นเดียวกับประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 823) มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “มิชอบด้วยกฎหมาย” ในมาตรา 421⁷ ศาลฎีกาเคยวินิจฉัยไว้ในฎีกาที่ 502/2497 “...แต่ถ้าจำเลยรู้แล้วฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ก็เป็นการกระทำผิดกฎหมายในตัว” ซึ่งหมายความว่าไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ ถ้าการกระทำนั้นเป็นการทำผิดต่อหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติแล้วไม่ปฏิบัติ หรือผิดหน้าที่ที่จะต้องเคารพต่อสิทธินั้น เป็นการล่วงสิทธิจึงเป็นการผิดกฎหมายอยู่ในตัว หรือเป็นการมิชอบด้วยกฎหมายนั่นเอง⁸ ตัวอย่างเช่น ใช้นามสกุลของบุคคลอื่นโดยไม่มีสิทธิ ปิดกั้นที่ดินของตนไม่ยอมให้น้ำไหลตามธรรมชาติมาจากที่ดินสูง หรือกระทำให้ทรัพย์สินของบุคคลอื่นเสียหายโดยประมาทเลินเล่อ แม้ไม่ผิดกฎหมายโดยตรงก็ถือเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมาย หรือไม่ชอบด้วย

⁶ ประจักษ์ พุทธิสมบัติ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง และละเมิดมิควรได้, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มีสมบัติ จำกัด, 2548), น.47-48.

⁷ จิตติ ดิงศภัทัย, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.172.

⁸ ประจักษ์ พุทธิสมบัติ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 6, น.5.

กฎหมาย⁹ แต่ถ้าการกระทำนั้นกระทำโดยมีสิทธิตามกฎหมายหรือตามสัญญาแม้จะเกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นก็ไม่เป็นผิดกฎหมาย โดยอำนาจที่จะกระทำได้นี้อาจเกิดจากมีกฎหมายให้อำนาจโดยตรง มีอำนาจตามสัญญา ตามคำพิพากษา หรือความยินยอมของผู้เสียหาย

นอกจากการกระทำซึ่งก่อให้เกิดความรับผิดทางละเมิดดังได้กล่าวมาแล้ว การละเว้นก่อก่อให้เกิดความรับผิดทางละเมิดได้เช่นเดียวกัน หากว่ามีหนี้บังคับให้กระทำ หนี้้นั้นจะเป็นโดยกฎหมายหรือกฎข้อบังคับบัญญัติ หรือจะเป็นโดยศีลธรรมบังคับให้แต่ละคนกระทำ เพื่อเคารพต่อกฎอันสำคัญของชีวิตในชุมชนก็ได้หรือมีหน้าที่ซึ่งตัวบทกฎหมายบัญญัติบังคับให้กระทำไว้ หรือสภาพแห่งศีลธรรมและความประพฤติของบุคคลที่ข้อสัถยถือเป็นหน้าที่¹⁰

ฉะนั้น แนวทางที่นักกฎหมายไทยยึดถือกันตลอดมาในปัจจุบันนี้คือคำว่า “การกระทำโดยผิดกฎหมาย” ตามมาตรา 420 เป็นคำรวมมีความหมายกว้าง คือ หมายถึงการกระทำที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ซึ่งเป็นการประทุษร้ายต่อสิทธิของบุคคลอื่นโดยปราศจากอำนาจประการหนึ่ง (เว้นแต่กรณีกฎหมายให้อำนาจไว้ หรือเป็นนิรโทษกรรม) หรือเป็นการประทุษร้ายต่อสิทธิของบุคคลอื่นโดยไม่มีสิทธิหรืออำนาจ หรือข้อแก้ตัวตามกฎหมาย หรือไม่มีกฎหมายใดบัญญัติว่าเป็นการกระทำชอบหรือกระทำได้แล้วก็เป็นกรกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายเป็นละเมิดอีกประการหนึ่ง¹¹

3.1.3 ก่อให้เกิดความเสียหาย (Damage)

หลักเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งในความรับผิดเพื่อละเมิดก็คือ ความเสียหาย ซึ่งเห็นได้จากกฎหมายว่าด้วยความรับผิดทางละเมิดของประเทศต่างๆ ได้วางหลักไว้เป็นแนวทางเดียวกันว่า จะมีความรับผิดทางละเมิดได้ต้องมีความเสียหายเกิดขึ้นด้วย ถ้าความเสียหายยังไม่เกิดขึ้น แม้จะมีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อและโดยผิดกฎหมายแล้ว ก็ยังไม่เป็นละเมิด ดังจะเห็น

⁹ ศักดิ์ สนองชาติ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5, น.30.

¹⁰ จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, 2545), น.134.

¹¹ ประจักษ์ พุทธิสมบัติ, “การกระทำโดยผิดกฎหมายกับการอันมิชอบด้วยกฎหมายในเรื่องละเมิดต่างกันหรือไม่”, วารสารนิติศาสตร์ศรีปทุม, ฉบับฉลอง 20 ปี, น.90, (2533).

ได้จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ความในมาตรานี้จำกัดว่า จะต้องเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ส่วนความเสียหายแก่ชื่อเสียง เกียรติคุณทางทำมาหาได้ หรือทางเจริญของเขาโดยประการอื่นอยู่ในบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 423 นอกจากนี้ในมาตรา 446 ยังได้บัญญัติถึงความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินอีกด้วย ฉะนั้น จึงกล่าวได้โดยทั่วไปว่าความเสียหายอันเป็นมูลความผิดฐานละเมิดนั้น อาจเป็นความเสียหายที่คำนวณเป็นเงินหรือไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ เหตุผลที่สนับสนุนว่าความรับผิดทางละเมิดต้องมีความเสียหายนั้นก็คือ หลักความรับผิดทางละเมิดกับหลักความรับผิดทางอาญา เนื่องจากหลักความรับผิดทางละเมิดนั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปในทางชดเชยค่าสินไหมทดแทน ไม่ใช่ลงโทษแก่ผู้กระทำละเมิด เมื่อไม่มีความเสียหายเพื่อบังคับให้ชดเชยค่าทดแทนแล้ว ก็ย่อมไม่มีละเมิด ไม่จำเป็นจะต้องวินิจฉัยหลักเกณฑ์ข้ออื่นอีกต่อไป หากมาฟ้องศาล ศาลก็ต้องยกฟ้อง โดยอ้างเหตุว่าไม่เกี่ยวข้องด้วยประโยชน์ก็ไม่มีการฟ้องร้อง หรือไม่มีส่วนได้เสียก็ไม่มีสิทธิฟ้องร้อง¹²

ลักษณะของความเสียหาย

(1) ต้องเป็นความเสียหายที่แน่นอน ความเสียหายที่แน่นอน อาจเป็นความเสียหายที่เป็นตัวเงินหรือความเสียหายอันมิใช่ตัวเงิน หรือความเสียหายอันเกิดขึ้นแล้วในเวลาปัจจุบัน หรือความเสียหายในอนาคตอันจะต้องเกิดขึ้นแน่นอน

(2) ต้องเป็นความเสียหายตามกฎหมาย กล่าวคือ เป็นความเสียหายที่กฎหมายรับรอง ถ้าเป็นความเสียหายโดยพฤตินัย เช่น ผู้เสียหายยอมให้กระทำไม่เป็นละเมิด แม้จะเกิดความเสียหายแต่ก็ไม่ใช้ความเสียหายตามกฎหมายที่จะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้

(3) ต้องเป็นความเสียหายต่อสิทธิของบุคคลอื่น กล่าวคือ เสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งกฎหมายรับรองคุ้มครอง หากไม่มีกฎหมายรับรองก็เรียกค่าสินไหมทดแทนไม่ได้¹³

¹² จี๊ด เศรษฐบุตร, “กฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวล”, วารสารนิติศาสตร์, เล่ม 3, ตอน 2, น.65, (2515).

¹³ ศักดิ์ สนองชาติ, อ้างแล้ว เจริญธรรม ที่ 5, น.69.

3.1.4 มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (Causation)

หลักเกณฑ์ประการสุดท้ายเกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางละเมิด ความเสียหายนั้นต้องเป็นผลมาจากการกระทำละเมิดของผู้ก่อความเสียหาย ซึ่งเรียกว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล หรือระหว่างความผิดกับความเสียหาย”¹⁴ กฎหมายไทยไม่ได้บัญญัติว่าในการละเมิดเช่นใดที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบโดยบัญญัติแต่เพียงว่า “ทำต่อบุคคลอื่น ฯลฯ ให้เขาเสียหาย ฯลฯ” เท่านั้น แต่เป็นที่เห็นได้ว่าถ้าผลนั้นผู้กระทำละเมิดตั้งใจจะก่อให้เกิดแก่ผู้เสียหายแล้ว ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบไม่ว่าผลจะเป็นเช่นไรจะถือว่าไกลกว่าเหตุมิได้¹⁵ ศาลในประเทศต่างๆ จึงไม่พยายามวางหลักในเรื่องนี้เป็นแต่วินิจฉัยว่าการกระทำของจำเลยเป็นเหตุให้เกิดผลเช่นนั้นหรือไม่ โดยให้ชื่อเหตุกับผลต่างหากกันหาได้แสดงหลักอันจะพึงยึดถือได้โดยชัดแจ้งแต่อย่างใดไม่ นักนิติศาสตร์เยอรมันได้วางทฤษฎีในเรื่องนี้ไว้โดยมีทฤษฎีที่สำคัญ 2 ทฤษฎี ได้แก่

(ก) ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข (Théorie de l'équivalence des conditions, Doctrine of equivalence of conditions) ทฤษฎีนี้ถือว่า หากปรากฏว่าถ้าไม่มีการกระทำได้ดังที่กล่าวหา ผลจะไม่เกิดขึ้นเช่นนั้น จะไม่มีความเสียหายดังที่กล่าวอ้าง ผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลอันเกิดจากการกระทำที่ถูกกล่าวหา ผลอันใดอันหนึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุหลายประการ ถ้าเหตุอันหนึ่งคือการกระทำของผู้ถูกกล่าวหาแล้ว ผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า ยังมีเหตุอื่นที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นด้วยเหมือนกัน เพราะถือว่าเหตุทุกเหตุมีน้ำหนักเท่ากัน จะถือว่าเป็นแต่เหตุบางประการเท่านั้นที่ก่อให้เกิดผลขึ้นหาได้ไม่ เช่น ก. ใช้ปืนชูปังค์บให้ ข. ถอยหลังไปและตกหน้าต่งชันล่าง ซึ่งสูงกว่าพื้นดินเพียง 1 เมตร แต่ปรากฏว่าริมหน้าต่งนั้นมีบ่อน้ำลึก ข. จึงจมน้ำตาย ดังนี้ ความตายของ ข. เป็นผลมาจากการกระทำของ ก. แม้ ก. จะไม่รู้ว่าบ่อน้ำที่ ข. อาจตกไปตายได้ก็ตาม¹⁶ หรือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1898/2518 ซึ่งวินิจฉัยว่า ลูกจ้างของจำเลยขับรถโดย

¹⁴ จิตติ ดิงศรัทีย, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.210.

¹⁵ ไพจิตร ปุณณพันธ์, “กฎหมายเปรียบเทียบไทยกับประมวลกฎหมายนานาประเทศ,” วารสารนิติศาสตร์, เล่มที่ 3 ปีที่ 10, น.513, (2521).

¹⁶ ไพจิตร ปุณณพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด และหลักกฎหมายลักษณะละเมิด เรื่อง ข้อสันนิษฐานความผิดทางกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2548), น.38.

ประมาทจนรถของโจทก์จนทำให้ยางรถยนต์ที่บรรทุกตกลงไปจากรถและถูกคนร้ายลักไป การสูญหายของยางรถยนต์เป็นผลโดยตรงจากการละเมิด จำเลยต้องรับผิดชอบใช้ราคายางรถยนต์ให้แก่โจทก์

(ข) ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม (Théorie de la causalité adéquate, Doctrine of adequate causality) ทฤษฎีนี้ถือว่าในบรรดาเหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลขึ้นนั้น ในแง่ความรับผิดชอบผู้กระทำการใดๆ แล้วเฉพาะแต่เหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้นเท่านั้นที่ผู้กระทำการนั้นจะต้องรับผิดชอบ เช่นตามอุทาหรณ์ดังกล่าว ปกติชนในฐานะอย่าง ก. ย่อมไม่อาจล่วงรู้ว่ามีบ่อน้ำริมหน้าต่าง ก. จึงรับผิดชอบเฉพาะในผลที่ ข. ตกกลงไปบาดเจ็บเท่านั้น ไม่ต้องรับผิดชอบในความตายของ ข. แต่ถ้า ก. รู้ว่ามีบ่อน้ำดังกล่าว การกระทำของ ก. ก็ย่อมเป็นเหตุให้เกิดผลเสียหายคือความตายของ ข.¹⁷

ในประเทศไทยคดีอาญาศาลไทยหนักไปในทางใช้ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข แต่คดีแพ่งศาลใช้ทั้ง 2 ทฤษฎีปนกันอยู่เสมอมา จนหาหลักเกณฑ์แน่นอนไม่ได้ว่าศาลใช้ทฤษฎีไหนมากกว่ากัน เนื่องจากทฤษฎีทั้งสองนี้ต่างก็มีข้อดีและข้อเสียอยู่ด้วยกัน ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไขมีหลักว่า ถ้าไม่มีการกระทำ ความเสียหายจะไม่เกิดขึ้น ผู้กระทำจึงต้องรับผิดชอบ มีข้อดีตรงที่ว่าตรงกับความจริงตามธรรมชาติที่ผู้กระทำต้องรับผิดชอบในผลที่ตนก่อ แต่มีข้อเสียเพราะทำให้ผู้กระทำละเมิดต้องรับผิดชอบโดยไม่มีขอบเขตรวมไปถึงความเสียหายที่ไม่มีใครคาดหมายก็ต้องรับผิดชอบ ส่วนทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมมีหลักว่า ผลที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบต้องเป็นผลที่ตามปกติควรเกิดจากการกระทำของผู้กระทำ มีข้อดีคือ ตรงกับหลักวินิจัยความผิด คือ ความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้กระทำ ซึ่งวินิจัยตามพฤติการณ์ที่บุคคลในฐานะเช่นนั้นควรจะทำ แต่มีข้อเสียที่จำกัดผลที่ต้องรับผิดชอบแคบอยู่เฉพาะในขอบเขตที่ตามปกติจะเกิดผลเช่นนั้นเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นการขัดกับความจริงที่ความเสียหายอาจเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของผู้กระทำ แต่ผู้กระทำกลับไม่ต้องรับผิดชอบทำให้ผู้เสียหายซึ่งไม่มีส่วนผิดต้องรับเคราะห์กรรมไปโดยลำพัง

¹⁷ เฟิงอ้าง, น.38-39.

3.2 ภาระการพิสูจน์ (Burden of proof)

3.2.1 ความหมายและความสำคัญของภาระการพิสูจน์

สำหรับความหมายของคำว่า “ภาระการพิสูจน์” นั้นได้นักกฎหมายให้ความหมายหรือคำนิยามไว้ ซึ่งพอจะนำมาพิจารณาประกอบการศึกษาได้ดังนี้ คือ

อาจารย์ประมุข สุวรรณศรี อธิบายว่า ภาระการพิสูจน์ หมายถึง หน้าที่ที่คู่ความฝ่ายหนึ่งจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อศาล ให้ศาลเห็นจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง ตามมาตรา 84 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอย่างใดๆ เพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ให้หน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงนั้นตกอยู่แก่ฝ่ายที่กล่าวอ้าง” คำว่า หน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงในที่นี้จึงหมายถึงทั้งภาระการพิสูจน์และหน้าที่นำสืบก่อน แต่อย่างไรก็ดี หน้าที่นำสืบก่อนย่อมมีความสำคัญแก่คดีน้อยกว่าภาระการพิสูจน์ เพราะหน้าที่นำสืบก่อนสำคัญอยู่แต่ในเรื่องการได้เปรียบเสียเปรียบในทางชักค้ำพยาน แต่ภาระการพิสูจน์นั้นเป็นเรื่องที่จะทำให้แพ้ชนะทีเดียว¹⁸

อาจารย์คณิง ฤไชย อธิบายว่า ภาระการพิสูจน์ หมายถึง การพิสูจน์ให้เห็นถึงความแท้จริงของสิ่งที่ตนกล่าวอ้างขึ้นในคดีนั้น ภาระการพิสูจน์นี้เป็นหลักกฎหมายที่ศาลหรือคู่ความไม่อาจตกลงเปลี่ยนแปลงได้ถ้าตามคำฟ้อง คำให้การ และการชี้สองสถาน ภาระการพิสูจน์ตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแล้วศาลหรือคู่ความไม่อาจกำหนด หรือตกลงกันเปลี่ยนแปลงให้เป็นภาระของอีกฝ่ายหนึ่งไปได้¹⁹

อาจารย์โสภณ รัตนกร อธิบายว่า ผู้ใดจะมีภาระการพิสูจน์เป็นไปตามหลักที่ว่า “ผู้กล่าวอ้างต้องเป็นผู้พิสูจน์” ตามมาตรา 84 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ข้อเท็จจริงซึ่งสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การก็ย่อมเป็นไปตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 172 และมาตรา 173 กล่าวคือ คำฟ้องต้องแสดงโดยชัดแจ้งซึ่งสภาพแห่งข้อหาและข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหา คำให้การต้องแสดงโดยชัดแจ้งว่ารับหรือ

¹⁸ ประมุข สุวรรณศรี, กฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงธน, 2519), น.43-44.

¹⁹ คณิง ฤไชย, กฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2523), น.32-33.

ปฏิเสธฟ้องของโจทก์ รวมทั้งเหตุแห่งการนั้น กล่าวโดยสรุป “ข้ออ้าง” หรือ “ข้อเถียง” ตามคำฟ้อง และคำให้การ ต้องมีข้อเท็จจริงสนับสนุนมิฉะนั้นจะไม่มี “ประเด็น” ที่จะนำสืบ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า คู่ความจะต้องกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอะไรมาในคำฟ้องหรือคำให้การของตนบ้าง ในข้อนี้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของคดีที่เป็นความกัน ในคดีแพ่งโจทก์ให้จำเลยรับผิดในเรื่องใด ก็ต้องบรรยายฟ้องให้มีข้อเท็จจริงครบถ้วนตามกฎหมายสารบัญญัติที่อาศัยเป็นหลักแห่งคำฟ้อง สำหรับจำเลยก็เช่นกัน ถ้าจำเลยยกข้อต่อสู้อะไรขึ้นมาอ้างว่าตนไม่ต้องรับผิดหรือไม่มีความผิด ก็ต้องกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอันเป็นข้อยกเว้นความผิดของตนขึ้นมา ข้อเท็จจริงที่โจทก์หรือจำเลยจะต้องกล่าวอ้างนี้เป็นข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นแห่งคดี ภาระการพิสูจน์อาจตกแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย ตามประเด็นแห่งคดีแต่ละประเด็น ขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายใดเป็นผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงในประเด็นใด และอีกฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับ ฝ่ายที่กล่าวอ้างย่อมมีภาระการพิสูจน์ในประเด็นนั้น

ตัวอย่างเช่น โจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายที่จำเลยขับรถชนรถยนต์ของโจทก์ซึ่งเป็นคดีละเมิด โจทก์ก็ต้องบรรยายฟ้องให้ได้ว่าความว่า จำเลยขับรถโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างไร และก่อให้เกิดความเสียหายแก่รถของโจทก์อย่างไร ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากจำเลยให้การปฏิเสธฟ้องของโจทก์ โจทก์ก็มีภาระการพิสูจน์ที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบให้เห็นว่า จำเลยขับรถโดยจงใจหรือประมาทและโจทก์เสียหายเพียงใด และเพื่อจะชนะคดีโจทก์ต้องนำสืบพยานให้มีน้ำหนักยิ่งกว่าพยานของจำเลยด้วย หากจำเลยให้การด้วยว่าโจทก์มีส่วนประมาทเลินเล่อด้วย เพื่อให้โจทก์ต้องรับผิดด้วยตามมาตรา 442 และมาตรา 223 จำเลยก็จะมีภาระการพิสูจน์ในข้อที่จำเลยกล่าวอ้างขึ้นเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าภาระการพิสูจน์ของโจทก์ขึ้นอยู่กับกฎหมายที่โจทก์อาศัยเป็นหลักในการฟ้องคดี ในที่นี้ก็คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภาระการพิสูจน์เกิดขึ้นโดยกฎหมาย Lord Denning อดีตอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ของอังกฤษจึงเรียกภาระการพิสูจน์ว่าเป็น “หน้าที่นำสืบตามกฎหมาย” (Legal burden) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายว่าเป็นหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดให้คู่ความต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดี²⁰

จากคำอธิบายดังกล่าวจึงพอสรุปได้ว่า ภาระการพิสูจน์ หมายถึงหน้าที่ที่คู่ความฝ่ายหนึ่งจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์เพื่อให้ศาลเห็นจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง ซึ่งหากไม่มีการนำพยานหลักฐานมาสืบพิสูจน์แล้ว ฝ่ายนั้นจะต้องแพ้คดีในประเด็นนั้น ดังนั้น หากประเด็นดังกล่าว

²⁰ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2539), น.56-57.

เป็นประเด็นสำคัญแห่งคดีก็ย่อมมีผลแพ้ชนะในคดีนั้นโดยตรง อย่างไรก็ตาม การที่คู่ความฝ่ายใดมีหน้าที่ในการนำสืบหรือภาระการพิสูจน์จะตกอยู่แก่ฝ่ายใดนั้นต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเป็นสำคัญด้วย

ดังนั้น ภาระการพิสูจน์จึงมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นสากลว่า คู่ความฝ่ายใดมีภาระการพิสูจน์ประเด็นข้อใดแล้วไม่นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ตามหน้าที่ของตนก็ดี หรือนำพยานหลักฐานมาสืบไม่ได้ตามมาตรฐานการพิสูจน์ที่กฎหมายกำหนดไว้ในประเด็นนั้นก็ดี ถือว่าเป็นผู้ที่แพ้ในประเด็นนั้น หลักกฎหมายทั่วไปข้อนี้ทำให้กฎเกณฑ์ในเรื่องภาระการพิสูจน์ หรือในเรื่องหน้าที่นำสืบสำคัญมากที่สุด เพราะทำให้เกิดผลแพ้ชนะคดีกันโดยตรง

ประการที่สอง เรื่องภาระการพิสูจน์กฎหมายถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นหลักกฎหมายที่จะทำให้เกิดผลเป็นการแพ้ชนะกันในทางคดีโดยตรง ฉะนั้น เวลาที่ศาลจะวินิจฉัยให้ใครแพ้หรือชนะกันโดยอาศัยหลักกฎหมายในเรื่องหน้าที่นำสืบนี้ ศาลจะต้องวิเคราะห์หาหน้าที่นำสืบหรือภาระการพิสูจน์ให้ถูกต้องตามหลักกฎหมายเสียก่อน ถ้าศาลชั้นต้นกำหนดหน้าที่นำสืบผิดเมื่อเรื่องขึ้นมาสู่ศาลสูงไม่ว่าในชั้นอุทธรณ์หรือชั้นฎีกา ศาลสูงก็ไม่จำเป็นต้องผูกมัดให้ต้องถือเอาภาระการพิสูจน์เป็นยุติตามที่ศาลชั้นต้นกำหนดมาอย่างไม่ถูกต้องนั้น หากศาลสูงต้องการจะนำเอากฎเกณฑ์ในเรื่องภาระการพิสูจน์มาตัดสินให้คู่ความแพ้ชนะกัน ศาลสูงชอบที่จะต้องกำหนดภาระการพิสูจน์ใหม่ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ในกฎหมายเสียก่อน แล้วจึงจะใช้ภาระการพิสูจน์ที่ถูกต้องนั้นไปเป็นเหตุตัดสินให้คู่ความแพ้ชนะกันในทางคดีได้ ตรงนี้จะเห็นได้ว่า เรื่องภาระการพิสูจน์มีความสำคัญยิ่งกว่าเรื่องประเด็นข้อพิพาท เมื่อเทียบกับเรื่องประเด็นข้อพิพาทเราก็จะพบว่า ถ้าศาลชั้นต้นกำหนดประเด็นข้อพิพาทผิดพลาดโดยกำหนดน้อยไปกว่าที่มีอยู่จริงแล้วคู่ความไม่ได้แย้ง ศาลสูงก็ต้องถูกผูกพันให้ถือว่า คดีนั้นมีประเด็นข้อพิพาทเพียงเท่าที่ศาลชั้นต้นกำหนดมาเท่านั้น แต่ในเรื่องภาระการพิสูจน์ ศาลชั้นต้นจะต้องกำหนดให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ในกฎหมาย ถ้ากำหนดผิดพลาดไป ไม่เป็นการผูกพันศาลสูงให้ต้องถือเป็นยุติตามนั้น ทั้งนี้ไม่ว่าคู่ความจะได้อุทธรณ์โต้แย้งขึ้นมาหรือไม่ก็ตาม หลักกฎหมายดังกล่าวนี้ ปรากฏชัดในคำพิพากษาฎีกาหลายฉบับ ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1656/2545 ซึ่งวินิจฉัยยืนยันหลักกฎหมายเดิมว่าภาระการพิสูจน์ของคู่ความต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย หากในชั้นที่สองสถาน ศาลชั้นต้นกำหนดภาระการพิสูจน์ผิดพลาดไป ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาก็ย่อมมีอำนาจที่จะพิพากษา

คดีไปตามภาระการพิสูจน์ที่ถูกต้องได้ คือ ไม่ถือตามที่ศาลชั้นต้นกำหนดมาได้ ทั้งนี้ไม่ว่าคู่ความจะได้อุทธรณ์ฎีกาขึ้นมาหรือไม่ก็ตาม หรือคู่ความจะมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาหรือไม่ก็ตาม²¹

3.2.2 หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดภาระการพิสูจน์

1) หลักเกณฑ์ตามมาตรา 84 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

หลักเกณฑ์ในการกำหนดภาระการพิสูจน์ บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ว่าคู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดเพื่อสนับสนุนคดีของตน คู่ความฝ่ายนั้นก็มีหน้าที่นำสืบพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติสันนิษฐานข้อเท็จจริงนั้นไว้เป็นการเบื้องต้นแล้ว ภาระการพิสูจน์จึงตกกลับไปอยู่แก่ฝ่ายตรงข้ามที่จะต้องมีหน้าที่นำสืบหักล้างข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของกฎหมายนั้น

จากบทกฎหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักเกณฑ์ในการกำหนดหน้าที่นำสืบหรือภาระการพิสูจน์ในกฎหมายไทยมีหนึ่งหลักกับหนึ่งข้อยกเว้นเท่านั้น หนึ่งหลักก็คือหลักตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 วรรคหนึ่ง ที่ว่า ผู้ใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดผู้นั้นต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น ส่วนข้อยกเว้นของหลักนี้มีอยู่เพียงข้อเดียวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 วรรคสอง (2) ว่า เว้นแต่ฝ่ายที่กล่าวอ้างจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานที่มีกฎหมายบัญญัติสันนิษฐานไว้ให้เบื้องต้น ในกรณีเช่นนี้ภาระการพิสูจน์จึงจะตกกลับไปอยู่แก่คู่ความฝ่ายตรงข้ามที่จะต้องพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานนั้น

สำหรับเรื่องข้อสันนิษฐานที่จะมาเปลี่ยนภาระการพิสูจน์จากฝ่ายที่กล่าวอ้างให้ไปอยู่กับฝ่ายตรงข้าม มาตรา 84 วรรคสอง (2) บัญญัติให้ใช้ได้เฉพาะข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเท่านั้น แต่ในต่างประเทศหรือในหลักวิชาข้อสันนิษฐาน อาจจะเกิดขึ้นได้ 2 ทาง ทางหนึ่งเกิดขึ้นโดยกฎหมายบัญญัติ (Statutory Presumption) ซึ่งก็เป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย แต่อีกทางหนึ่งเป็นข้อสันนิษฐานที่เกิดจากความเป็นจริง หรือเกิดจากสภาพความเป็นจริงเราเรียกว่าข้อสันนิษฐานตามความเป็นจริง (Factual presumption) ตัวอย่างในต่างประเทศที่ใช้ข้อสันนิษฐานตามความเป็นจริงมากที่สุด ตัวอย่างหนึ่งก็คือ หลักกฎหมายทั่วไปที่เรียกว่า “Res ipsa loquitur” ซึ่งเป็นภาษาลาติน แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “Things speak for itself” ภาษาไทยอาจแปลว่า

²¹ จรัญ ภักดีธนากุล, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิรัชการพิมพ์, 2549), น.179-180.

สรรพสิ่งย่อมประกาศตัวของมันเอง สิ่งทั้งหลายย่อมแสดงตัวของมันเอง หรือพูดแทนตัวของมันเอง ได้โดยไม่ต้องให้ใครมาพิสูจน์ มันพิสูจน์ตัวของมันเองอยู่ หลักกฎหมายทั่วไปบทนี้เป็นหลักที่ใช้มากในคดีละเมิด ซึ่งโดยหลักทั่วไปแล้วโจทก์เป็นฝ่ายกล่าวอ้างว่าจำเลยกระทำโดยประมาท เลินเล่อ โจทก์จึงต้องมีหน้าที่นำสืบ แต่ในบางสถานการณ์ ที่สภาพของเหตุการณ์แสดงตัวของมัน อยู่ว่า จำเลยน่าจะประมาท ถ้าจำเลยไม่ประมาทแล้วเหตุร้ายหรืออุบัติเหตุรายนี้ไม่น่าจะเกิด ใน สถานการณ์เช่นนี้ Res ipsa loquitur ทำงานและถือเป็นข้อสันนิษฐานตามความเป็นจริงที่เปลี่ยน ภาระการพิสูจน์จากฝ่ายโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ว่าจำเลยประมาทให้ตกกลับไปอยู่กับฝ่ายจำเลยที่ จะต้องพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานตามความเป็นจริงบทนี้ว่าตนไม่ได้ประมาทเพราะอะไร หรือตน ได้ใช้ความระมัดระวังเพียงพอแล้วในสถานการณ์นั้นอย่างไร ถ้าจำเลยนำสืบไม่ได้หรือสืบไม่ สมมาตรฐานการพิสูจน์ จำเลยต้องเป็นฝ่ายแพ้ในประเด็นนี้²²

2) ข้อสันนิษฐาน (Presumption)

กฎหมายไทยไม่มีบัญญัติความหมายของข้อสันนิษฐานไว้ แต่ในกฎหมายฝรั่งเศสได้ บัญญัติความหมายไว้ในประมวลกฎหมายแพ่ง มาตรา 1349 มีความว่า “ข้อสันนิษฐาน คือ ผลต่างๆ ซึ่งกฎหมายหรือผู้พิพากษาได้อนุมานข้อเท็จจริงหรือการกระทำอย่างหนึ่งซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จัก (un fait inconnu) จากข้อเท็จจริงหรือการกระทำอีกอย่างหนึ่งซึ่งรู้จักแล้ว (un fait connu)” มาตรา 1349 นี้เป็นบทนิยามของคำว่า “ข้อสันนิษฐาน” ซึ่งก็ขัดพอสสมควร และได้ให้ไว้กว้างๆ หมายรวมถึง ข้อสันนิษฐานในข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง²³

เนื่องจากข้อสันนิษฐานเป็นหลักกฎหมายพยานหลักฐานเกี่ยวกับการฟังข้อเท็จจริง ชนิดหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีข้อสันนิษฐานศาลจะฟังข้อเท็จจริงในเบื้องต้นว่ามีอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์หักล้างเป็นอย่างอื่น เราจึงใช้บทสันนิษฐานตามกฎหมายมาเปลี่ยนภาระ การพิสูจน์ได้ กล่าวคือ นำมาเป็นข้อยกเว้นของหลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นเป็นฝ่ายนำสืบ²⁴ เมื่อ กล่าวถึงข้อสันนิษฐาน (Presumption) ก็ต้องกล่าวถึงข้อเท็จจริง 2 ประการ ซึ่งเกี่ยวพันข้อเท็จจริง ประการแรกเรียกว่า “ข้อเท็จจริงพื้นฐาน” (Basic fact) กับข้อเท็จจริงประการที่สองซึ่งเรียกว่า “ข้อเท็จจริงที่สันนิษฐาน” (Presumed fact) เมื่อกล่าวว่ามีข้อสันนิษฐานว่าเด็กเกิดระหว่างสมรส เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของสามีภรรยานั้น ข้อเท็จจริงที่ว่าหญิงผู้นั้นเป็นภรรยาตลอดบุตรใน

²² เพิ่งอ้าง, น.181-184.

²³ ไพจิตร ปุญญพันธ์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 16, น.314.

²⁴ จรัญ ภักดีธนากุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 21, น.190.

ระหว่างที่สมรสอยู่กับสามีเป็น “ข้อเท็จจริงพื้นฐาน” ส่วนข้อเท็จจริงที่ว่าเด็กคนนั้นเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายที่เกิดจากชายคู่สมรสนั้นเป็น “ข้อเท็จจริงที่สันนิษฐาน” การที่จะเกิดข้อเท็จจริงที่สันนิษฐานจึงต้องมีข้อเท็จจริงพื้นฐานเสียก่อนซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ 3 ทาง คือ (1) ศาลรับรู้เอง (2) คู่ความยอมรับ หรือ (3) คู่ความนำสืบ

ในความหมายทั่วไปข้อสันนิษฐานหมายรวมถึง ข้อสันนิษฐานตามข้อเท็จจริงและข้อสันนิษฐานตามกฎหมายด้วย สำหรับข้อสันนิษฐานตามกฎหมายยังแบ่งเป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมายซึ่งหักล้างไม่ได้ หรือที่เรียกว่า ข้อสันนิษฐานเด็ดขาด (praesumptiones juris et de jure-irrebuttable presumptions of law) และข้อสันนิษฐานตามกฎหมายซึ่งหักล้างได้หรือที่เรียกว่า ข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาด (praesumptiones juris sed non de jure-rebuttable presumptions of law)

ก. ข้อสันนิษฐานตามข้อเท็จจริง (Presumption of Fact)

เป็นข้อสันนิษฐานซึ่งไม่มีบทกฎหมายบัญญัติไว้จึงเป็นเรื่องที่ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยข้อเท็จจริงเฉพาะเรื่องโดยอนุมานเอาจากข้อเท็จจริงที่ได้ความ ข้อสันนิษฐานเช่นนี้เกิดขึ้นเมื่อมีข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งฟังได้แล้ว ผู้พิพากษาก็สันนิษฐานความเท็จจริงตามหลักธรรมดาหรือตรรกวิทยา คือ วิเคราะห์เหตุและผลแล้วสันนิษฐานหรืออนุมานเอาว่าข้อเท็จจริงซึ่งเป็นปัญหาข้อพิพาทกันอยู่ในคดีนั้นมีอยู่จริงหรือไม่²⁵

ข. ข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย (Presumption of Law)

การที่รัฐต้องบัญญัติข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเพราะฝ่ายนิติบัญญัติต้องการที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับโจทก์ในคดี หรือเนื่องจากจะเป็นการยากลำบากเกินไปที่โจทก์ต้องนำพยานหลักฐานมาสืบพิสูจน์ในคดี และข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมีผลต่อภาระหน้าที่ในการพิสูจน์คดีที่มีคำกล่าวหาว่า “บุคคลที่กล่าวอ้างสถานการณ์ปกติอันใดอันหนึ่ง ไม่มีหน้าที่ที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ถึงการมีอยู่ของสถานการณ์นั้น” โดยถือว่าสถานการณ์ตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายนั้นเป็นกรณีปกติ เนื่องจากเป็นสถานการณ์ที่ได้ถูกกำหนดให้มีขึ้น สถานการณ์จะคงมีอยู่จนกว่าคู่ความฝ่ายตรงข้ามจะนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้างเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้น²⁶

²⁵ โอสถ โกศิน, คำอธิบายและเปรียบเทียบกฎหมายไทยและต่างประเทศในเรื่องกฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเกษม, 2517), น.48.

²⁶ วรณชัย บุญบำรุง, ธนกร วรปรัชญากุล, สิริพันธ์ พลรบ, หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2548), น.75.

ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นข้อสันนิษฐานที่มีกฎหมายบัญญัติขึ้นซึ่งมีทั้งในทางแพ่งและอาญา เมื่อกฎหมายสันนิษฐานความข้อใดลงไปให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายหนึ่งแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่ต้องสืบหักล้างความข้อนั้นให้ได้ ถ้าสืบไม่ได้แล้วย่อมรับฟังว่าเป็นความจริงตามที่ได้สันนิษฐานไว้แล้ว ตัวอย่างเช่น ในคดีเรื่องเรือโดนกัน ถ้าได้ความว่าเรือลำใดทำผิดกฎข้อบังคับสำหรับป้องกันเรือโดนกัน ท่านให้ถือว่าความผิดที่เป็นมูลคดีนั้นตกอยู่แก่เรือลำนั้น เว้นแต่จะสืบหักล้างให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องประพจน์ให้ผิดไปจากกฎข้อบังคับนั้น ดังนั้น ข้อสันนิษฐานของกฎหมายจึงต้องปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมายโดยแจ้งชัดบ่งโดยเฉพาะสำหรับการกระทำ หรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพียงแต่ผู้ที่ยกกฎหมายสันนิษฐานข้อความไว้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนนั้น นำสืบการกระทำหรือเหตุการณ์นั้นๆ ให้ประจักษ์แจ้งเท่านั้นก็ได้รับผลจากข้อสันนิษฐานนั้น ซึ่งมีผลเท่ากับกฎหมายยกเว้นหน้าที่นำสืบให้²⁷ ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) ข้อสันนิษฐานเด็ดขาด (irrebuttable presumption) คือ ข้อสันนิษฐานที่กฎหมายไม่เปิดโอกาสให้มีการนำสืบโต้แย้งหรือหักล้างได้ ดังนั้น ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งพิสูจน์ได้ว่ามีข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานเกิดขึ้น ศาลก็จะรับฟังยุติได้เลยว่า มีข้อเท็จจริงซึ่งได้รับการสันนิษฐานเกิดขึ้นด้วย จึงเป็นกรณีที่ศาลรับฟังข้อเท็จจริงได้โดยไม่ต้องสืบพยานในประเด็นตามกฎหมายไทย ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดนี้มีกระจัดกระจายอยู่ในบทกฎหมายต่างๆ การที่จะทราบว่าข้อสันนิษฐานนั้นเป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดหรือไม่ ต้องพิจารณาจากถ้อยคำในบทบัญญัตินั้น เช่น “ให้ถือว่า”, “ต้องถือว่า” เหล่านี้เป็นต้น

(2) ข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาด (rebuttable presumption) คือ ข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาด ได้แก่ ข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่จะนำพยานมาพิสูจน์โต้แย้งได้ว่าความจริงไม่ได้เป็นอย่างที่กฎหมายได้สันนิษฐานไว้เลย²⁸ ตามกฎหมายไทยข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาดนี้มีอยู่ตามบทบัญญัติในกฎหมายต่างๆ เป็นอันมากมีข้อสังเกตได้ว่า ส่วนมากกฎหมายมักใช้คำว่า “ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า...” หรือ “ให้สันนิษฐานว่า” ผลของข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาดนี้ ก็มีอยู่เพียงเป็นการโยนหน้าที่นำสืบไปให้อีกฝ่ายหนึ่งที่จะต้องสืบหักล้างข้อสันนิษฐานนั้น ถ้าข้อสันนิษฐานมีอยู่เป็นคุณ

²⁷ วิจิตร ลุทิตานนท์, กฎหมายลักษณะพยานและจิตวิทยา, (พระนคร: วิทยาลัยโง่งพิมพ์อักษรนิติ, 2479), น.186-187.

²⁸ ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา, กฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), น.124.

แก่ฝ่ายใดฝ่ายนั้นก็ไม่น่าสืบแต่เพียงว่าได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นแล้วตนก็จะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานตกเป็นหน้าที่อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องนำสืบหักล้าง²⁹

3.2.3 ภาระการพิสูจน์ในคดีละเมิดตามกฎหมายไทย

กรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้บุคคลผู้กระทำละเมิดชดเชยค่าสินไหมทดแทน การที่ศาลจะตัดสินชี้ขาดว่าบุคคลใดทำละเมิดและต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายหรือไม่ จะต้องมีการนำพยานหลักฐานมาสืบพิสูจน์ต่อศาลว่ามีการกระทำความผิดประกอบตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือเป็นจริงดังที่มีการกล่าวอ้างหรือไม่ ซึ่งคู่ความฝ่ายใดจะต้องนำสืบพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์นั้น ย่อมเป็นไปตามหลักกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน ดังนั้น หากพิจารณาถึงหลักทั่วไปอันเกี่ยวกับภาระการพิสูจน์ในคดีละเมิดแล้วจะพบว่าเป็นไปตามหลัก “ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นต้องพิสูจน์ ผู้ปฏิเสธหาว่ามีหน้าที่ต้องพิสูจน์ไม่” ซึ่งมีหลักภาระการพิสูจน์เช่นเดียวกับคดีแพ่งอื่นๆ ทั่วไป

ในคดีละเมิดภาระการพิสูจน์จะตกอยู่กับคู่ความฝ่ายใดนั้น ย่อมเป็นไปตามหลักแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 โดยหน้าที่ในการนำสืบพยาน กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของคู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงขึ้นมาเพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ซึ่งโดยปกติแล้วฝ่ายที่กล่าวอ้างมูลคดีเพื่อให้รับผิดชอบในทางละเมิดมักจะเป็นฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายที่ได้รับความเสียหาย จึงแทบจะกล่าวได้โดยทั่วไปว่า โจทก์เป็นฝ่ายมีหน้าที่นำสืบหรือมีภาระการพิสูจน์ว่าจำเลย หรือผู้กระทำให้เกิดความเสียหายกระทำละเมิด กล่าวคือ กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหายตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งในบางกรณี การที่โจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายจะนำสืบพิสูจน์ให้ศาลเห็นพฤติการณ์ในการกระทำ คือ นำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่นั้น ย่อมเป็นไปได้ยากในความเป็นจริง จึงมักพบเห็นกันบ่อยครั้งในคดีละเมิดโดยประมาทว่า ข้อต่อสู้ที่จำเลยหยิบยกขึ้นเป็นทางปฏิเสธความรับผิดชอบอย่างได้ผลก็คือ “โจทก์พิสูจน์ไม่ได้ว่าจำเลยมีการกระทำอันเข้าลักษณะเป็นการประมาทเลินเล่อตามวิสัยและพฤติการณ์แห่งคดี” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีละเมิดบางเรื่องซึ่งพยานวัตถุหรือพยานบุคคลล้วนแต่อยู่ในความรู้เห็นหรืออยู่ในความครอบครองของจำเลย ทำให้ภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายก็จะมากยิ่งขึ้นจน

²⁹ โอสถ โกศิน ,อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 25, น.46.

บางครั้งถึงกับเป็นการเหลือวิสัยที่จะพิสูจน์ความประมาทเลินเล่อของจำเลยได้ ซึ่งถ้าถือตามหลักวิธีพิจารณาความดังกล่าวข้างต้น จำเลยย่อมปิดความรับผิดชอบได้ดี ทำให้เกิดแนวความคิดที่จะผลการพิจารณาพิสูจน์ในเรื่องความประมาทเลินเล่อจากใจทักไปสู่อำเลย โดยฝ่ายจำเลยจะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่า ตนได้ใช้ความระมัดระวังป้องกันความเสียหายในคดีนั้นอย่างเพียงพอที่จะถือว่าการกระทำของตนเป็นไปตาม “มาตรฐานแห่งความระมัดระวัง” หรือมิได้ประมาทเลินเล่อ แทนที่จะแก้ตัวว่าพยานหลักฐานของใจทักไม่พอรับฟังอย่างในกรณีทั่วไป³⁰

ดังนั้น หลักเกณฑ์ทั่วไปเกี่ยวกับภาระการพิสูจน์ในคดีละเมิดจึงยึดหลักที่ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้หนึ่งต้องพิสูจน์” โดยมีข้อยกเว้นเกี่ยวกับหน้าที่นำสืบในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84 (1) และ (2) โดยเหตุที่บัญญัติให้ข้อเท็จจริงซึ่งรู้กันอยู่ทั่วไปหรือไม่อาจโต้แย้งได้ และข้อเท็จจริงซึ่งศาลเห็นว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้วรวมอยู่ในอนุมาตรา (1) ด้วย และแยกเรื่องข้อสันนิษฐานตามกฎหมายไว้ในอนุมาตรา (2) เพราะกรณีตามอนุมาตรา (1) เป็นเรื่องไม่ต้องนำสืบพยานหลักฐานและศาลจะฟังข้อเท็จจริงตามกรณีนั้นๆ เป็นยุติ ไม่อาจโต้แย้งได้ ส่วนกรณีตามอนุมาตรา (2) บางกรณีอาจต้องมีการนำสืบข้อเท็จจริงพื้นฐาน (basic fact) ก่อนจึงจะเกิดข้อสันนิษฐานให้รับฟังข้อเท็จจริงตามข้อสันนิษฐาน (presumed fact) และข้อเท็จจริงที่รับฟังนี้ก็ไม่เป็นยุติคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งย่อมนำสืบเป็นอย่างอื่นได้³¹

³⁰ คัมภีร์ แก้วเจริญ, “ลัทธิหลักการการพิสูจน์ในคดีละเมิด”, วารสารอัยการ, เล่มที่ 58 ปีที่ 5, น.24-26, (ตุลาคม 2525).

³¹ โสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 20, น.79.

3.3 หลักเกณฑ์การฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่น ตามมาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422 บัญญัติว่า “ถ้าความเสียหายเกิดแต่การฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายใดอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่น ๆ ผู้ใดทำการฝ่าฝืนเช่นนั้น ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเป็นผู้ผิด”³² ซึ่งจากการศึกษาดำรงกฎหมายละเมิดจะเห็นได้ว่า นักนิติศาสตร์ไทยส่วนใหญ่ได้อธิบายบทบัญญัติมาตรา 422 นี้ไว้ในองค์ประกอบของมาตรา 420 เรื่อง “โดยผิดกฎหมาย” (unlawfully) เพื่อเป็นการขยายความเรื่องผิดกฎหมายว่าถ้าเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์จะปกป้องบุคคลอื่นแล้วให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าวเป็นผู้ผิด ซึ่งในเรื่องนี้ท่านรองศาสตราจารย์ ดร. ศนันทกรรณ์ (จำปี) โสคติพันธุ์มีความเห็นต่างออกไปว่ามาตรา 422 นี้ควรจะอธิบายไว้ในเรื่อง “กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ” จะเหมาะสมกว่าโดยเห็นว่าความมุ่งหมายในการร่งน่าจะเป็นการขยายความคำว่า “ความผิด” หรือ fault ของมาตรา 420³³

ดังนั้น เมื่อพิจารณาบทบัญญัติในมาตรา 422 แล้ว ผู้เขียนจึงขอแยกองค์ประกอบของมาตรา 422 เพื่อประกอบการพิจารณาดังนี้

3.3.1 กระทำให้เกิดความเสียหาย

การกระทำให้เกิดความเสียหายนั้นถือเป็นหลักเกณฑ์ประการหนึ่งของหลักความรับผิดชอบเพื่อละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นแม่บทตามที่ได้ศึกษา

³² Article 422. “If damage results from an infringement of a statutory provision intended for the protection of others, the person who so infringes is presumed to be in the fault.”

³³ ศนันทกรรณ์ (จำปี) โสคติพันธุ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลากมิกควรได้พร้อมด้วยคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 และพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ.2540, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550), น.60-61.

มาแล้วข้างต้น กล่าวคือ หากไม่มีความเสียหายก็ย่อมไม่เป็นละเมิดแม้ว่าผู้กระทำจะกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อเพื่อให้บุคคลอื่นเสียหายหรือไม่ก็ตาม หรือแม้จะกระทำผิดกฎหมายแต่มิได้เกิดความเสียหายขึ้น ก็ไม่อาจจะถือว่าเป็นละเมิดเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น นาย ก. ใช้ปืนยิง นาย ข. แต่ไม่ถูก ดังนี้ นาย ก. อาจต้องรับผิดทางอาญา แต่ในเรื่องละเมิดแล้ว นาย ก. ไม่จำเป็นต้องรับผิดเนื่องจาก นาย ข. มิได้รับความเสียหายแต่อย่างใด

ความเสียหายตามความหมายของมาตรา 422 นี้จะต้องเป็นความเสียหายที่เกิดจากการฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่น หากความเสียหายมิได้เกิดจากการฝ่าฝืนนั้นย่อมไม่เข้าข้อสันนิษฐานตามมาตรา 422 นี้ ตัวอย่างเช่น กฎหมายจราจรที่กำหนดให้ผู้ขับขี่จะต้องมีใบอนุญาตขับขี่ขึ้นนั้นก็เพื่อประสงค์จะป้องกันมิให้ผู้ขับขี่รถยนต์ที่ยังไม่มีความสามารถขับไปชนผู้อื่น แต่ถ้าเกิดชนกันเพราะเหตุอื่น เช่น เพราะความผิดของผู้ถูกชนหรือผู้ได้รับความเสียหายนั่นเอง ผู้ทำการฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าวหาต้องรับผิดไม่ เช่น ขับรถยนต์โดยไม่มีใบอนุญาต แต่มีคนวิ่งตัดหน้ามาให้รถทับ ผู้ขับไม่ต้องรับผิดเพราะกฎหมายที่ให้มิใบอนุญาตประสงค์แต่จะป้องกันมิให้ผู้ที่ยังมิได้รับใบอนุญาตขับรถไปชนคนอื่น ไม่มีความประสงค์ถึงแก่จะป้องกันความประมาทของคนที่วิ่งมาให้รถทับ

3.3.2 การฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่น

การฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่นตามมาตรา 422 นี้เป็นเรื่องของการงดเว้นไม่กระทำในสิ่งที่ตนมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายขึ้น ซึ่งเป็นหน้าที่อันเกิดจากกฎหมายได้บัญญัติไว้โดยตรง หากผู้จักต้องกระทำไม่กระทำตามหน้าที่ของตนก็เป็นการงดเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1640/2506³⁴ วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 3 (การรถไฟแห่งประเทศไทย) เป็นผู้ดำเนินการรถไฟ มีหน้าที่ต้องป้องกันภัยในการที่จะเดินรถไฟผ่านข้ามถนนตามพระราชบัญญัติจัดวางการรถไฟและทางหลวง พ.ศ. 2464 มาตรา 72 และมาตรา 73 ปรากฏว่ารถจักรของจำเลยที่ 3 แล่นผ่านข้ามถนนราชวิถีชนรถยนต์ของโจทก์โดยไม่ปิดแฉกถนน เพราะจำเลยที่ 2 ผู้มีหน้าที่ปิดแฉกถนนเสีย ความเสียหายเกิดจากรถชนนี้เป็นเพราะจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 ฝ่าฝืนกฎหมายไม่ปิดแฉกถนนขณะรถไฟผ่านตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ผู้กระทำฝ่าฝืนบทบังคับของกฎหมาย

³⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1640/2506 (เนติ.) น.2029

ที่ปกป้องอันตรายจนเกิดความเสียหายขึ้น มาตรา 422 ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้ผิด ศาลฎีกาชี้ว่าการที่จำเลยที่ 2 มีหน้าที่ต้องกระทำแล้วไม่กระทำก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์เป็นการละเมิด

ในส่วนของคำว่า “กฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่น” นั้น มาตรา 422 มิได้ให้คำนิยามหรือคำจำกัดความไว้แต่อย่างใด แต่ก็มีแนวทางที่นักกฎหมายไทยยึดถือตามกันมารวมทั้งแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยไว้ว่า กฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่นตามมาตรา 422 หมายถึง กฎหมายที่กำหนดความปลอดภัยโดยวางมาตรการการให้ปฏิบัติเพื่อป้องกันเหตุอันตรายที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติจราจรทางบก พระราชบัญญัติเดินเรือในน่านน้ำไทย พระราชบัญญัติจัดวางรถไฟและทางหลวง เป็นต้น³⁵ หรือเป็นกฎหมายที่กำหนดหน้าที่ของบุคคลทั่วไปในการที่จะต้องกระทำหรืองดเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อป้องกันความเสียหายต่อสาธารณชน³⁶ และจากการศึกษาแนวคำพิพากษาและตำรากฎหมายลักษณะละเมิดพบว่า ประเภทของกฎหมายอันมีที่ประสงค์คุ้มครองบุคคลอื่นตามมาตรา 422 นี้ อาจปรากฏอยู่ในรูปของพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวงที่ออกตามพระราชบัญญัติ เทศบัญญัติ เป็นต้น มิใช่ระเบียบข้อบังคับของกระทรวงทบวงกรมหรือมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ดังนี้

(1) ระเบียบการของกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับการรักษาเงินนั้นเป็นแต่เพียงระเบียบการภายในวงจำกัด ไม่ได้ประกาศเป็นกฎหมายไม่มีผลบังคับได้ทั่วไปและประชาชนไม่จำเป็นต้องรับรู้ จึงไม่ใช่กฎหมาย การที่จะอ้างว่าจำเลยได้รู้ถึงระเบียบการรักษาเงินดังกล่าวนี้หรือไม่เป็นเรื่องข้อเท็จจริง จะยืนยันแต่เพียงว่ามีระเบียบการรักษาเงินดังนั้นอยู่ และจำเลยไม่ปฏิบัติตามก็เป็นการกระทำผิดกฎหมายในตัวแล้วดังนี้หาได้ไม่³⁷

(2) ระเบียบการส่งและรับแสตมป์อากรและแสตมป์อากรมหรสพเป็นเพียงข้อตกลงระหว่างกรมสรรพากรกับกรมไปรษณีย์ได้วางระเบียบขึ้นไว้ ซึ่งมุ่งประสงค์มิให้หีบห่อสูญหาย หาใช่เป็นข้อกฎหมายไม่ เมื่อหีบห่อเรียบร้อยแต่แสตมป์อากรที่บรรจุอยู่ในหีบห่อสูญหายไปนั้น หาใช่ผล

³⁵ พจนี ปุุษปาคม, คำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2525), น.777.

³⁶ สุขุม ศุภนิตย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2548), น.70.

³⁷ จิตติ ดิงศภพิย์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น.238.

โดยตรงเนื่องมาจากการที่จำเลยจ่ายแก่ผู้รับที่ไม่มีใบมอบอำนาจอันเป็นการผิดระเบียบไม่ ดังนี้ แล้ว ความเสียหายนั้นก็มิได้เกิดจากการกระทำของจำเลย จำเลยไม่ต้องรับผิด³⁸

(3) ระเบียบของกระทรวงมหาดไทยซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติเทศบาลนั้น ถือว่าเป็นระเบียบการภายใน ไม่มีผลบังคับทั่วไปและประชาชนไม่จำเป็นต้องรับรู้ ฉะนั้น ความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการที่จำเลยไม่ปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าวจะต้องรับผิดหรือไม่ ต้องแล้วแต่ข้อเท็จจริงและเหตุผลเป็นเรื่องๆไป³⁹

(4) ระเบียบของกระทรวงมหาดไทยที่ให้นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล สมุหบัญชี ต้องร่วมรับผิดชอบใช้เงินคืนให้แก่เทศบาลในกรณีมีการทุจริตอันเกี่ยวกับการรักษาเงินขึ้นนั้น ไม่ใช่กฎหมาย จะยกเอาระเบียบดังกล่าวขึ้นวินิจฉัยว่า บุคคลดังกล่าวจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบใช้เงินแทนในทันทีขณะทราบว่าการทุจริตขึ้น โดยไม่ต้องสอบสวนว่าบุคคลดังกล่าวจะต้องรับผิดจริงหรือไม่เสียก่อนหาได้ไม่⁴⁰

(5) ระเบียบของกระทรวงการคลังเกี่ยวกับการเก็บรักษาเงินคงคลังนั้น หากเจ้าหน้าที่ไม่ปฏิบัติตามก็มีแต่รับผิดทางวินัย แต่จะเป็นละเมิดหรือไม่แล้วแต่ขาดความระมัดระวังอันควรต้องใช้ในพฤติการณ์เช่นนั้นหรือไม่ เมื่อผู้บังคับบัญชา และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินปล่อยให้ทำผิดระเบียบตามที่เคยทำกันมา ความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ยังไม่ถึงขนาดเป็นประมาทเลินเล่อ ก็ไม่มีความผิดทางละเมิด ซึ่งในคดีนี้มีหมายเหตุของ ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์ อธิบายไว้ว่า ระเบียบของกระทรวงการคลังไม่ใช่กฎหมาย แต่แม้จะมีการละเมิดกฎหมาย มาตรา 422 ก็เพียงแต่สันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นผู้ผิด⁴¹

ดังนั้น ปัญหาในการพิจารณาว่ากฎหมายประเภทใดบ้างที่จะถือว่าเป็นกฎหมายที่มุ่งประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่นตามความหมายของมาตรา 422 นั้น จึงเป็นปัญหาสำคัญเพราะหากกฎหมายที่ฝ่าฝืนนั้นมิใช่กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อจะปกป้องบุคคลอื่นตามความหมายของมาตรา 422 แล้ว แม้จะมีการฝ่าฝืนและมีความเสียหายเกิดขึ้นก็มิใช่ความเสียหายที่กฎหมายนั้นประสงค์จะปกป้อง จึงมิใช่กรณีที่มาตรา 422 มุ่งหมายจะสันนิษฐานว่าเป็นความผิดของผู้กระทำ

³⁸ คำพิพากษาฎีกาที่ 994/2497 (ศูนย์บริการข้อมูลตุลาการ)

³⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 446/2501 (เนติ.) น.509

⁴⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 388/2506 (เนติ.) น.833

⁴¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 280/2520 (เนติ.) น.125

การฝ่าฝืน ทำให้มิได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานความผิดของมาตรา 422 ซึ่งปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนจะทำการศึกษาวิเคราะห์ในบทที่ 5 ต่อไป

3.3.3 สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้ผิด (presumed to be in the fault)

คำว่า “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้ผิด” ในต้นร่างฉบับภาษาอังกฤษใช้ข้อความว่า “is presumed to be in the fault” ซึ่งคำว่า “fault” ตามต้นร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดฉบับภาษาอังกฤษมีปรากฏอยู่ 3 แห่ง คือ มาตรา 422 มาตรา 437 และมาตรา 442 ซึ่งได้ถอดความเป็นตัวบทภาษาไทยว่า “ผู้ผิด” และ “ความผิด” ถ้าเปรียบเทียบกับความหมายทางตำราทั้งของคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์ คำว่า “fault” หมายถึง ความมิชอบซึ่งเป็นองค์ประกอบแฝงอยู่ในการจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งความรับผิดทั่วไปทางละเมิด⁴² โดยคำว่า “fault” หรือ “ความผิด” นี้เป็นสภาพทางจิตใจของผู้กระทำ เป็นเรื่องของความรู้สึกผิดชอบชั่วดี หรือความสามารถในการใช้วิจารณญาณว่าการกระทำของตนจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นได้หรือไม่ ถ้ากระทำทั้งๆที่รู้ว่าการกระทำของตนจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นหรือละเลยไม่ใช้วิจารณญาณหรือความสามารถของตนเพื่อพิจารณาเสียก่อนว่าบุคคลอื่นจะได้รับความเสียหายจากการกระทำของตน สังคมก็จะถือว่ากระทำอันนั้นน่าตำหนิ หรือเป็น “ความผิด” ซึ่งผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น อันเป็นผลเนื่องมาจากการกระทำนั้น⁴³ โดยหลักวิชานิติศาสตร์แล้ว การกระทำที่ถือว่าเป็น “ความผิด” จึงหมายถึงการทำให้เสียหาย แก่สิทธิของบุคคลอื่นโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ การใช้ “ความผิด” เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดทางละเมิด จึงเรียกว่า “Liability based on fault” ดังนั้น แม้การกระทำของจำเลยจะทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นแต่จำเลยกระทำไปโดยสุจริต จำเลยก็ไม่ต้องรับผิดเพราะขาดองค์ประกอบในทางจิตใจ⁴⁴ ดังนั้น หากความเสียหายจากการกระทำละเมิดดังกล่าวเกิดขึ้นจากการฝ่าฝืนบทบังคับของกฎหมายที่มีเจตนารมณ์เพื่อปกป้องบุคคลอื่นแล้ว บทบัญญัติมาตรา 422 นี้ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ทำการฝ่าฝืนดังกล่าวเป็นผู้ผิด

⁴² คัมภีร์ แก้วเจริญ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 29, น.34.

⁴³ อนันต์ จันทโรภากร, “โครงสร้างพื้นฐานกฎหมายลักษณะละเมิด,” รวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์, น.98, (2531).

⁴⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1105/2529 (เนติ.) น.1340

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กฎหมายให้สันนิษฐานว่า ผู้ทำการฝ่าฝืนได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อแล้ว ทำให้โจทก์มีต้องนำสืบพิสูจน์ในประเด็นที่ว่า จำเลยได้กระทำละเมิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างใดอันเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ไปยังจำเลยที่จะต้องนำสืบพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานของกฎหมายดังกล่าว ข้อสันนิษฐานตามบทบัญญัติมาตรา 422 ดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ไม่เด็ดขาด จำเลยสามารถนำสืบหักล้างข้อสันนิษฐานของกฎหมายดังกล่าวได้ โดยอาจนำสืบหักล้างได้ว่าความจริงไม่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย หรือไม่ได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อ

ดังนั้น บทบัญญัติมาตรา 422 จึงเป็นข้อสันนิษฐานความผิด (Presumption of fault) โดยถือว่าข้อเท็จจริงที่มีการก่อความเสียหายโดยการฝ่าฝืนกฎหมายที่มุ่งประสงค์จะปกป้องบุคคลอื่นเป็นการกระทำที่อาจรับฟังได้ในเบื้องต้นว่า ผู้กระทำนั้นไม่ระมัดระวังตามสมควร ซึ่งเท่ากับสันนิษฐานไว้ก่อนว่าประมาทเลินเล่อตามหลักการผลักภาระการพิสูจน์ ซึ่งในเรื่องนี้มีนักกฎหมายบางท่านมีความเห็นว่ามาตรา 422 นี้เป็นแม่บทของการผลักภาระการพิสูจน์

3.4 การบรรยายฟ้องและภาระการพิสูจน์ตามมาตรา 422

คำฟ้องเป็นการเสนอข้อหาต่อศาลเมื่อโจทก์ถูกโต้แย้งสิทธิ คำฟ้องจึงต้องมีใจความและเหตุผลแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหาและค่าชดเชย บังคับ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 172 ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว คำฟ้องจะต้องมีข้อความที่เป็นอารัมภบทเพื่อแสดงให้เห็นว่าโจทก์และจำเลยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประการใด สิทธิของโจทก์ว่ามีอยู่อย่างไร ซึ่งในคดีละเมิด หากสิทธิที่ถูกละเมิดเป็นสิทธิที่มีอยู่ทุกคน เช่น จำเลยทำร้ายโจทก์ สิทธิในร่างกายทุกคนย่อมมีอยู่เหมือนกัน โจทก์จึงไม่ต้องกล่าวไว้ในฟ้อง เว้นแต่เป็นสิทธิเฉพาะ ไม่ใช่สิทธิที่มีอยู่ตามธรรมดา เช่น สิทธิการจะจำยอมหรือลิขสิทธิ์ ซึ่งโจทก์จะต้องแสดงว่ามีสิทธินั้น นอกจากนี้โจทก์ต้องบรรยายในคำฟ้องด้วยว่าจำเลยละเมิดสิทธิของโจทก์อย่างไร เมื่อไรและเป็นเหตุให้โจทก์เสียหายอย่างไรบ้าง และโจทก์ประสงค์จะให้ศาลพิพากษาว่าอย่างไร แม้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 172 ไม่ได้บังคับให้โจทก์ต้องกล่าวอ้างบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เป็นหลักแห่งข้อหา แต่คำฟ้องต้องแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหาของโจทก์ทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหานั้น ดังนั้น ที่ว่าคำฟ้องโจทก์ไม่จำต้องระบุเลขมาตราแห่งกฎหมายที่เป็นข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหานั้นหมายความว่า โจทก์ต้องบรรยายฟ้องให้ปรากฏข้อเท็จจริงสอดคล้องกับหลักกฎหมาย เพื่อศาลจะได้ปรับข้อเท็จจริงเข้ากับบทกฎหมายได้อย่างถูกต้องเพราะคำ

พิพากษาของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 147⁴⁵

ดังนั้น ในกรณีที่โจทก์หรือผู้เสียหายในคดีละเมิดต้องการได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานความผิดของมาตรา 422 โจทก์ก็ต้องกล่าวอ้างหรือบรรยายมาในคำฟ้องให้เห็นว่าจำเลยได้กระทำการฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องโจทก์และทำให้เกิดความเสียหายต่อโจทก์อย่างไร โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องบรรยายฟ้องว่าจำเลยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างไร การบรรยายฟ้องในลักษณะนี้เท่ากับว่าโจทก์กล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 422 ซึ่งในกรณีนี้จำเลยก็อาจจะให้การต่อสู้คดีว่า จำเลยมิได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อ ความเสียหายนั้นมิได้เกิดจากจำเลย หรือเกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือเป็นความผิดของผู้เสียหายนั่นเอง ดังนั้น ประเด็นเรื่องการพิสูจน์หรือหน้าที่ที่คู่ความฝ่ายหนึ่งจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อศาลเพื่อให้ศาลเห็นจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง จึงเป็นประเด็นสำคัญในการใช้มาตรา 422 ซึ่งการพิสูจน์ของโจทก์และจำเลยจะเป็นอย่างไรจึงขึ้นอยู่กับคำฟ้องและคำให้การของคู่ความ เพราะศาลต้องทำการชี้สองสถานเพื่อกำหนดประเด็นข้อพิพาทตามที่ปรากฏในคำฟ้องและคำให้การ ในกรณีที่จำเลยให้การปฏิเสธโดยสิ้นเชิง แม้โจทก์จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานทางกฎหมายก็ตาม แต่โจทก์ก็ต้องนำสืบข้อเท็จจริงซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานเพื่อจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนี้ โดยโจทก์จะต้องบรรยายฟ้องให้เห็นว่า จำเลยได้กระทำการฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องโจทก์ ทำให้เกิดความเสียหายต่อโจทก์เพียงใด ซึ่งจะทำให้โจทก์ไม่ต้องนำสืบพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยแต่อย่างใด

⁴⁵ พัทธมน จักรางกูร, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร, 2538), น.122-126.

3.5 แนวคำวินิจฉัยของศาลไทย

จากการค้นคว้าคำพิพากษาศาลฎีกาคดีละเมิดที่มีการปรับใช้บทบัญญัติมาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น พบว่า มีคดีละเมิดจำนวนน้อยมากที่ได้มีการนำข้อสันนิษฐานความผิดของมาตราดังกล่าวมาปรับใช้ในการพิจารณาคดี และคดีที่มีการนำมาตรา 422 มาปรับใช้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคดีละเมิดที่เกิดจากการฝ่าฝืนหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายจราจร ซึ่งในการศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวถือเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อแสดงให้เห็นตัวอย่างการใช้กฎหมายของศาลไทย โดยมีตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้แสดงให้เห็นว่า ได้มีการนำข้อสันนิษฐานความผิดตามมาตรา 422 มาปรับใช้เพื่อผลลัการะการพิสูจน์ความผิดไปให้จำเลยเป็นผู้พิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานดังกล่าวแทนมีดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1169-1170/2509⁴⁶ วินิจฉัยว่า เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่ารถยนต์ฝ่ายจำเลยแล่นเข้าไปชนรถยนต์โจทก์ทางด้านขวาของถนน เบื้องต้นต้องสันนิษฐานว่ารถยนต์จำเลยเป็นผู้ผิด ทั้งนี้ เพราะมีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422 บัญญัติว่า “ถ้าความเสียหายเกิดแต่การฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายใดอันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่น ผู้ใดทำการฝ่าฝืนเช่นนั้น ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเป็นผู้ผิด” พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2477 มาตรา 9 บัญญัติว่า “ให้เดินรถทางด้านซ้ายของทาง เว้นแต่จะขึ้นหน้ารถคันอื่น หรือจะเข้าจอดทางด้านขวาในทางที่อนุญาต ให้จอดด้านขวาได้ ฯลฯ” และมาตรา 10 บัญญัติว่า “เมื่อรถเดินสวนกัน ให้หลีกเลี่ยงด้านซ้าย และเมื่อขึ้นหน้ารถคันอื่น ให้ขึ้นด้านขวา” บทบังคับแห่งพระราชบัญญัติจราจรทางบกที่กล่าวนี้เป็นกฎหมายที่มีประสงค์จะปกป้องอันตรายในการเดินรถที่จะเกิดแก่บุคคลอื่น การที่จำเลยที่ 1 ฝ่าฝืนแล่นรถเข้าไปทางด้านขวาของถนนเป็นเหตุให้ชนรถยนต์ฝ่ายโจทก์ จึงต้องสันนิษฐานว่ารถจำเลยเป็นฝ่ายผิด จำเลยมีหน้าที่ต้องนำสืบหักล้างข้อสันนิษฐานนี้ว่าจำเลยมิใช่เป็นผู้ผิดเพราะเหตุใด

คดีนี้ศาลฎีกาเห็นว่า พยานหลักฐานที่ปรากฏนั้นรถจี๊ปแลี่ยวเข้าทางด้านขวาแล้วรถยนต์จำเลยจึงชน และเหตุที่แล่นไปชนในด้านขวาของถนน ไม่ใช่หักหลบรถยนต์ที่ตัดหน้า การที่จำเลยแล่นรถทางขวาเพื่อจะหลีกเลี่ยงขึ้นหน้า โดยคาดหรือเดาเอาว่ารถจะแลี่ยวทางนั้นเป็นการเสี่ยงภัยของตนเอง มิใช่หลบหลีกให้พ้นอันตราย ไม่อาจลบล้างข้อสันนิษฐานว่ารถฝ่ายจำเลยเป็นผู้ผิดได้ ถ้าจำเลยไม่แล่นผิดทางตามที่กฎหมายบังคับ รถจำเลยก็จะไม่ชนกับรถของโจทก์ เพราะรถฝ่าย

⁴⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1169-1170/2509 (เนติ.) น.2638

โจทก์เล่นพื้นเข้าทางไปแล้ว หรือถ้าจำเลยไม่เสี่ยงภัยคาดเอวว่ารถฝ่ายโจทก์จะเลี้ยวซ้าย จึงเล่นขึ้นหน้าทางขวา รถจำเลยก็เลยไม่ชนรถของโจทก์เช่นกัน เหตุที่รถยนต์ชนกันเกิดจากจำเลยเล่นรถผิดทางโดยเดินรถไปทางขวาของถนนนั่นเอง จำเลยจึงเป็นฝ่ายผิด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 67/2539⁴⁷ วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 2 ขับรถบรรทุกของจำเลยที่ 1 บรรทุกรถแทรกเตอร์ซึ่งมีใบมีดจานไถยาว 3.97 เมตร มาบรรทุกโดยรถบรรทุกของจำเลยที่ 1 เมื่อถนนบริเวณที่เกิดเหตุกว้าง 6 เมตร แบ่งออกเป็นช่องเดินรถสำหรับแล่นสวนกันกว้างข้างละ 3 เมตร โดยมีเส้นประแบ่งครึ่งกลางถนน ที่จำเลยที่ 1 นำสืบว่า สามารถปรับใบมีดจานไถของรถแทรกเตอร์ให้มีส่วนของใบมีดจานไถยื่นออกมานอกตัวรถบรรทุกทางขวามือเพียง 26 เซนติเมตร แม้จะฟังได้ว่าจำเลยที่ 1 สามารถปรับใบมีดจานไถให้เอียงไปทางขวาได้ 25 องศา และปรับแล้วความยาวของใบมีดจานไถจะเหลือเพียง 3.50 เมตร ตามภาพถ่ายหมายเลข ล.19 ความยาวของใบมีดจานไถก็ยังยาวกว่าความกว้างของรถบรรทุกของจำเลยที่ 1 ประมาณ 1 เมตร ส่วนที่เหลืออีกประมาณ 1 เมตร นี้จะต้องยื่นล้ำเลยกระบะรถบรรทุกของจำเลยที่ 1 ออกมาทั้งสองข้างอยู่ดี เมื่อขับรถในเวลากลางคืนจำเลยที่ 2 ผู้ขับรถต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2522 มาตรา 11,12 กฎกระทรวงและข้อกำหนดของกรมตำรวจที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติดังกล่าว การที่จำเลยที่ 2 ไม่ได้ติดไฟสัญญาณตามที่อ้างและเป็นการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติจราจรทางบกอันเป็นกฎหมายที่มีประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่นๆ ต้องด้วยข้อสันนิษฐานว่าจำเลยที่ 2 เป็นฝ่ายผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1466/2517⁴⁸ วินิจฉัยว่า คนขับรถของจำเลยจอดรถไว้ริมถนนในเวลากลางคืนทำยรถล้ำออกไปในผิวจราจรโดยไม่ได้มีเครื่องหมายแสดงว่ามีรถจอดอยู่ อันเป็นความผิดต่อพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2477 มาตรา 23 ที่ใช้อยู่ในขณะเกิดเหตุซึ่งบัญญัติว่า “เวลากลางคืนรถใดจอดในทาง ณ ที่ซึ่งไม่มีแสงสว่างส่องไปถึงรถนั้นให้เห็นได้ในระยะไกลห้าสิบเมตร ต้องเปิดหรือจุดไฟให้มีแสงพอให้เห็นว่ารถนั้นจอดอยู่” อันเป็นบทบัญญัติเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น และการปฏิบัติตามกฎหมายนี้ย่อมเป็นหน้าที่ของคนขับรถของจำเลยที่จะต้องปฏิบัติตาม เป็นเหตุให้รถของโจทก์ได้รับความเสียหายเพราะชนท้ายรถของจำเลย ดังนี้ จำเลยต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้โจทก์

⁴⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 67/2539 (สงเสริม.) น.4

⁴⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1466/2517 (เนติ.) น.1040

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1640/2506⁴⁹ วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 3 ผู้ดำเนินกิจการรถไฟมีหน้าที่ต้องป้องกันภัยในการที่จะเดินรถไฟผ่านข้ามถนน ตามพระราชบัญญัติจัดวางการรถไฟและทางหลวง พ.ศ.2464 มาตรา 72 และ 73 ถ้าเป็นถนนสำคัญให้ทำประตูหรือชิงช้า หรือทำราวกันขวางถนน ถ้าเป็นถนนไม่สำคัญให้พนักงานขับรถเปิดหัววัดก่อนที่รถจะผ่านข้ามถนน สำหรับถนนราชวิถีนี้เป็นถนนสำคัญ จำเลยที่ 3 จึงได้ทำแผงกั้นถนน และจัดพนักงานรถไฟประจำหน้าที่ปิดเปิดแผงกั้นถนนให้อาณัติสัญญาณให้รถไฟผ่าน ดังนั้น เมื่อรถไฟจะผ่านถนนนี้จำเลยที่ 3 มีหน้าที่ต้องปิดกั้นถนนตามกฎหมาย เพื่อป้องกันมิให้เกิดอันตรายแก่ประชาชน จำเลยที่ 2 ซึ่งเข้าปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นพนักงานของจำเลยที่ 3 ต้องทำการตามหน้าที่หากละเลยเสียไม่กระทำหรือกระทำโดยประมาท จนเกิดอุบัติเหตุทำให้บุคคลตายหรือบาดเจ็บ มีความผิดตามพระราชบัญญัติจัดวางการรถไฟ พ.ศ.2464 มาตรา 88 ในคดีนี้ข้อเท็จจริงปรากฏว่า รถจักรของจำเลยที่ 3 แล่นตามรางผ่านข้ามถนนราชวิถีที่สะพานอุภัย ชนรถยนต์ของโจทก์โดยไม่ปิดแผงกั้นถนน เพราะจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นพนักงานผู้ปฏิบัติหน้าที่ในเวลานั้นนอนหลับเสีย ความเสียหายที่เกิดจากรถชนกันนี้ เป็นเพราะจำเลยที่ 2-3 ผ่าฝืนกฎหมายไม่ปิดแผงกั้นถนนขณะรถไฟผ่าน ตามพระราชบัญญัติจัดวางการรถไฟฯ ที่กล่าวข้างต้น ผู้กระทำการฝ่าฝืนบทบังคับของกฎหมายที่ปกป้องอันตราย จนเกิดความเสียหายขึ้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422 ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นผู้ผิด ดังนั้น ความเสียหายที่เกิดขึ้น จึงเป็นผลโดยตรงจากการที่จำเลยละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่

โดยคดีนี้ ศาลอุทธรณ์ได้ทำการวินิจฉัยว่า เรื่องนี้ได้มีพระราชบัญญัติจัดวางการรถไฟและทางหลวง พ.ศ.2464 ส่วนที่ 5 ว่าด้วยความปราศภัยแห่งประชาชน มาตรา 72 และ 80 ซึ่งศาลอุทธรณ์เห็นว่า บทบัญญัติดังกล่าวเพื่อความปลอดภัยของประชาชน และศาลฎีกาก็ได้มีคำวินิจฉัยว่าผู้ทำการฝ่าฝืนบทบังคับของกฎหมายที่ปกป้องอันตรายจนเกิดความเสียหายขึ้นดังกล่าวนี้ มาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นผู้ผิด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4109/2539⁵⁰ วินิจฉัยว่า การที่จำเลยที่ 2 นำรถยนต์บรรทุกไปจอดใกล้กับทางรถไฟแม้จะอยู่ในบริเวณลานจอดรถของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ปกติย่อมจะต้องคาดหมายว่าเมื่อรถไฟแล่นมาตามรางจะต้องมีระยะที่ปลอดภัยจากสิ่งกีดขวางพอสมควร เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุเฉี่ยวชนกัน พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2522 มาตรา 57(2) จึงบัญญัติว่า ห้ามมิให้จอดรถห่างจากทางรถไฟน้อยกว่า 15 เมตร แต่จำเลยที่ 2 มิได้ปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว

⁴⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1640/2506 (เนติ.) น.2029

⁵⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4109/2539 (สงเสริม.) น.55

ซึ่งบัญญัติขึ้นเพื่อปกป้องบุคคลอื่น เมื่อจำเลยที่ 2 นำรถไปจอดในที่ที่เกิดเหตุไม่ว่าจะเป็นระยะ 2 เมตร หรือ 1 เมตร ก็เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422 ให้สันนิษฐานว่า จำเลยที่ 2 เป็นผู้ผิด จำเลยที่ 2 จึงละเมิดต่อโจทก์และเป็นการกระทำในทางการที่จำเลยที่ 1 จึงต้องร่วมรับผิดในฐานะเป็นนายจ้างตามมาตรา 425

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1077/2525⁵¹ วินิจฉัยว่า นอกจากจะปรากฏในบัญชีบอกว่าบริษัท ลูกหนี้เป็นหนี้บริษัทเจ้าหนี้แล้ว ยังได้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ไว้ และกรรมการผู้อำนวยการ ยังได้ทำหนังสือค้ำประกันไว้อีก เมื่อบริษัทลูกหนี้ประกาศเลิกจ้างแล้ว บริษัทเจ้าหนี้ยังมีหนังสือทวงหนี้ไปยังผู้ชำระบัญชีคนก่อนให้ชำระหนี้ตามหนังสือรับสภาพหนี้ ผู้ร้องซึ่งเป็นผู้ชำระบัญชีคนต่อมาจึงอ้างเรื่องดังกล่าวดี ก่อนเรียกประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นได้เฉลี่ยคืนเงินที่เหลืออยู่ให้แก่บรรดาผู้ถือหุ้นบริษัทลูกหนี้ไปจนหมด แทนที่จะใช้หนี้ให้บริษัทเจ้าหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1250 หรือวางเงินเท่าจำนวนหนี้ตาม มาตรา 1264 ผู้ร้องในฐานะผู้ชำระบัญชีบริษัทลูกหนี้จึงจงใจปฏิบัติหน้าที่โดยฝ่าฝืนกฎหมายอันเป็นการละเมิดต่อบริษัทเจ้าหนี้ตามมาตรา 422 เมื่อบริษัทลูกหนี้ถูกพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด ผู้ร้องก็ต้องรับผิดชอบใช้คืนเงินจำนวนนี้ให้แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เพื่อรวบรวมใช้หนี้ให้แก่บริษัทเจ้าหนี้ต่อไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4638/2546⁵² วินิจฉัยว่า เมื่อชำระบัญชีแล้วบริษัทจำเลยที่ 1 ยังมีเงินหรือทรัพย์สินอื่นเหลืออยู่แต่จำเลยที่ 2 ในฐานะผู้ชำระบัญชีซึ่งรู้อยู่แล้วว่าจำเลยที่ 1 เป็นหนี้ค่าภาษีอากรกรมสรรพากรโจทก์ แต่ไม่ได้จัดการใช้หนี้เงินให้แก่เจ้าหนี้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1250 หรือวางทรัพย์สินแทนชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้คนใดที่มีได้มาทวงถามให้ใช้หนี้ตามมาตรา 1264 จึงถือได้ว่าจำเลยที่ 2 ได้ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้ชำระบัญชีของจำเลยที่ 1 เป็นการจงใจปฏิบัติหน้าที่โดยฝ่าฝืนกฎหมายอันเป็นการละเมิดต่อโจทก์ตามมาตรา 422 จำเลยที่ 2 จึงต้องรับผิดชอบในหนี้ค่าภาษีอากรของจำเลยที่ 1 นับตั้งแต่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ชำระบัญชี

⁵¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1077/2525 (เนติ.) น.889

⁵² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4638/2546 (สงเสริม.) น.5

นอกจากนี้คำพิพากษาศาลฎีกาบางส่วนที่วินิจฉัยว่าไม่เข้าข้อสันนิษฐานตามมาตรา 422 มีดังต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1137/2509⁵³ วินิจฉัยว่า การที่จำเลยที่ 1 ก่อสร้างอาคารในที่ดินของจำเลยที่ 1 มิได้รุกล้ำเข้ามาในเขตที่ดินของโจทก์ แม้จะขีดเขตที่ดินน้อยกว่า 50 เซนติเมตร ฝ่าฝืนเทศบัญญัติ เทศบัญญัตินั้นก็ได้บัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันมิให้ที่ดินข้างเคียงราคาตกต่ำ แม้การปลูกสร้างจะฝ่าฝืนกฎหมายดังที่โจทก์อ้าง กฎหมายนั้นก็มีใช้กฎหมายที่ประสงค์จะปกป้องโจทก์จะถือเอาว่าการฝ่าฝืนกฎหมายนั้นเป็นการกระทำให้โจทก์เสียหายโดยผิดกฎหมายเพราะเหตุนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422 ยังไม่ได้ การกระทำของเทศบาลยังไม่เป็นการละเมิดต่อโจทก์ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1351 มิได้บัญญัติถึงกับให้เจ้าของที่ดินติดต่อต้องงดเว้นไม่ก่อสร้างสิ่งใดลงใกล้แนวเขตที่ดินเสียเลยและตลอดไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3063/2526⁵⁴ วินิจฉัยว่า กฎกระทรวงฉบับที่ 36 (พ.ศ.2519) ออกตามความในพระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ.2473 ข้อ 8(5) ที่กำหนดให้ผู้รับอนุญาตให้ประกอบการรับจ้างบรรทุกคนโดยสารได้ไม่เกิน 7 คน ในท้องที่กรุงเทพมหานครต้องไม่ยินยอมให้ผู้ขับรถซึ่งเป็นลูกจ้างของบริษัทจำกัด หรือสมาชิกของสหกรณ์หรือบุคคลอื่นเช่ารถของบริษัทหรือสหกรณ์ไปหารายได้นั้น มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อควบคุมการประกอบการรับจ้างบรรทุกคนโดยสารของผู้ที่ได้รับอนุญาต มิได้มีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองบุคคลภายนอก หากผู้ที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบการฝ่าฝืนกฎกระทรวง โดยนำรถของตนไปให้บุคคลอื่นเช่าหารายได้ ก็อาจได้รับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หรืออาจถูกนายทะเบียนยานพาหนะสั่งเพิกถอนใบอนุญาตประกอบการเท่านั้น ผู้รับอนุญาตให้ประกอบการหาจำต้องร่วมรับผิดชอบผลแห่งละเมิดที่ผู้เช่าได้กระทำให้ขึ้นไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2842/2528⁵⁵ วินิจฉัยว่า โจทก์ฟ้องจำเลยอ้างมูลละเมิดเนื่องมาจากโจทก์ได้รับอนุญาตจากกรมสรรพสามิตให้ตั้งสถานีบ่มใบยา สร้างโรงบ่มใบยา ทำการบ่มใบยาเพาะปลูกต้นยาสูบซื้อและขายใบยาในท้องที่ต่างๆ จำเลยได้ดำเนินกิจการอย่างเดียวกันโดยไม่ได้รับอนุญาตทับลงบนบางท้องที่ซึ่งโจทก์ได้รับอนุญาต แม้การกระทำของจำเลยดังกล่าวคือการตั้งสถานีบ่มใบยาสร้างโรงบ่มใบยา ทำการบ่มใบยาเพาะปลูกต้นยาสูบจะต้องได้รับอนุญาตก่อนดำเนินการตามพระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. 2509 แต่กิจการดังกล่าวนี้มีได้มีลักษณะเป็นการ

⁵³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1137/2509 (เนติ.) น.1379

⁵⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3063/2526 (เนติ.) น.2327

⁵⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2842/2528 (เนติ.) น.1289

ผูกขาดซึ่งผู้ได้รับอนุญาตแล้วจะทำได้แต่เพียงผู้เดียวกิจการผูกขาดตามพระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ.2509 มีชนิดเดียวเท่านั้น คือ การประกอบอุตสาหกรรมบุหรี่ยาสูบซึ่งเป็นการผูกขาดของรัฐ การกระทำของจำเลย ตามที่โจทก์ฟ้องแม้จะไม่ได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมสรรพสามิต ก็ไม่เป็นการละเมิดสิทธิของโจทก์จำเลยคงมีความผิดตามพระราชบัญญัติยาสูบ ถือไม่ได้ว่ามีกฎหมายรับรองคุ้มครองสิทธิของโจทก์อื่นจะก่อให้เกิดมูลละเมิดตามกฎหมายโจทก์จึงไม่ใช่ผู้เสียหายที่จะมีอำนาจฟ้องจำเลยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2289/2530⁵⁶ วินิจฉัยว่า น. ขับรถบรรทุกของโจทก์ผู้เป็นนายจ้างบรรทุกถังคอนเทนเนอร์ของบริษัท ข. ซึ่งรวมกับความสูงของรถบรรทุกแล้ว สูง 4.90 เมตร มาตามถนนราชปรารภมุ่งหน้าไปรังสิต เมื่อจะลอดใต้สะพานลอยสำหรับให้คนข้ามถนนที่จำเลย (กรุงเทพมหานคร) สร้างขึ้นและติดป้ายแสดงความสูงกว่า 5 เมตร แต่ความจริงส่วนที่ใกล้เกาะกลางถนนมีความสูงจากพื้นถนน 4.90 เมตร น.ให้ ท. คนทำยารถลงจากรถไปคอยดูว่ารถจะแล่นลอดใต้สะพานไปได้หรือไม่ แล้ว น. ขับรถเข้าตามคำสั่งของ ท.เมื่อ ท.บอกให้หยุด น.ได้เหยียบห้ามล้อหยุดรถทันที แต่แรงเฉื่อยของสินค้าที่บรรทุกหนักทำให้รถแล่นไปอีกและส่วนสูงสุดของสินค้าเฉี่ยวชนคันสะพานลอยสินค้าที่โจทก์รับจ้างบรรทุกมาเสียหาย การกระทำดังกล่าวเป็นการใช้ความระมัดระวังแล้ว การที่จำเลยได้ทำการเสริมถนนให้เป็นหลังเต่าสูงขึ้นกว่าเดิมเพื่อป้องกันน้ำท่วมทำให้ความสูงของสะพานลอยน้อยกว่า 5 เมตร และจำเลยไม่ได้เปลี่ยนป้ายบอกความสูงของสะพานที่เกิดเหตุให้ตรงกับความเป็นจริง ทำให้น. เชื่อว่าสะพานนั้นมีความสูง 5 เมตรตามที่ติดป้ายบอกไว้ การกระทำของจำเลยเป็นการประมาทเลินเล่อ จำเลยจึงต้องรับผิดชอบค่าเสียหายแก่โจทก์

การที่จำเลยอ้างว่า น.มิได้ขับรถในช่องทางเดินรถด้านซ้ายซึ่งติดกับขอบทางเท้า หากแต่ขับคร่อมเส้นแบ่งครึ่งช่องทางเดินรถ ช่องซ้ายและช่องขวาเพราะช่องทางเดินรถช่องนี้ได้จัดไว้สำหรับรถบรรทุก หรือรถที่มีความเร็วช้าและการที่โจทก์บรรทุกสินค้าสูงกว่า 3 เมตร จากพื้นถนนโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานจราจร อันเป็นการฝ่าฝืนกฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2522) ข้อ 1(3) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2522 จนเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายขึ้นนั้น ย่อมถือว่า โจทก์เป็นฝ่ายผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422 นั้น ศาลฎีกาเห็นว่า รถบรรทุกของโจทก์เป็นรถที่มีความกว้างแม้จะขับชิดซ้ายให้ทางด้านซ้ายของตัวรถลอดผ่านได้ แต่ส่วนด้านขวาซึ่งล้อรถอยู่บนผิวจราจรที่เป็นหลังเต่า และสูง

⁵⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2289/2530 (เนติ.) น.773

วัดถึงใต้สะพาน 4.90 เมตร ก็ไม่อาจแล่นผ่านลอดไปได้ ส่วนที่โจทก์ใช้รถบรรทุกสิ่งของสูงเกินกว่า 3 เมตร โดยไม่ได้รับอนุญาตนั้นเป็นเพียงความผิดตามพระราชบัญญัติจราจรทางบกซึ่งมิได้เป็นผลโดยตรงที่ก่อให้เกิดการละเมิดในคดีนี้ และรถบรรทุกสิ่งของอาจจะบรรทุกสิ่งของสูงเกินกว่า 3 เมตร ได้หากได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ การที่โจทก์ใช้รถบรรทุกคอนเทนเนอร์สูงเกินกว่า 3 เมตร จึงมิได้เป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามของกฎหมายที่บัญญัติห้ามโดยเด็ดขาด โจทก์จึงมิได้ประมาทเลินเล่อแต่อย่างใด